

* A legenda és a valóság

Krúdyra emlékezve

A tévében: Őszi versenyek (Szegedi Erika és Garas Dezső)

Különös írói sors a *Krúdyé*. Hogy ugyanis mindig felfedezik. S minden felfedezést úgy kezdenek: elfeledett, félreértett... Vagyis minduntalan elfeledik, minduntalan félreértik, s ezért újra meg újra fel kell fedeznie valakinek, értelmeznie másvalakinek. Ahányszor csak egy-egy művével újra találkozik híveinek, szerelmentes barátainak tábora. Meg azután mindig tisztázni kell ilyenkor az ügylátszik, legyőzhetetlen félreértést, amely szerint ő a nagy bohém, az ál-mok lovagja, az előkelő otthontalan, a mesék és képzelgések hercege.

S azután mellékesen kiderül — például egy ilyen jubiláris emlékezés alkalmán (minthogy éppen száz éve, 1878. október 21-én született) — korántsem élt ő a maga meséinek világában: kora valóságát fogalmazta a költő távolító-közelítő módján, a magasrendű modern próza egyik lehetősége szerint múltat és jelent ábrázolt egyszerre, egyidejű jelentésűnek fogván fel, annak a nagyon is tudatos alkotói gondolkodásnak jegyében, hogy az ember magában hordozza múltját és mai életét — tehát az idő, amelyet történetei megidéznek, nem azonos a naptári dátumokkal: hősei világában az örököt, közvetve átélte múlt éppoly személyes élmény, mint a naprakész történések.

Már Szerb Antal — Krúdyról írva — ezt a jelenséget mint az „új irodalom” iskolateremtő példáját fogja fel: „Az új írók, akiket Krúdy megelőzött (itt olyan szerzőkre utal, mint Giraudoux vagy Virginia Woolf) összevissza

keverik az időrendet, egy napba belefér az ember egész múltja és egy ember élete évszázadokig tart néha. Az idő a lélek magánügye.”

A Krúdy életmű ma már — egy nagylélegzetű, gazdag és teljességre törekvő sorozat értő elemzésekkel kísért kötetei révén — nemcsak hozzáférhető, de ködöket, tévhiteteket is osztató. S forrása mai művészeti életünknek. A *Szindbád* feledhetetlen képei tűnnek elő az emlékezetből, a *Vörös postakocsi* színpadán szólnak újra a sokértelmű szavak, a televízióban villannak nemcsak az elektronika, de a költői gondolatok fényei is.

S mégis, újra meg újra elmondható; legenda csak e passzionátusan élő óriás eszem-izsom-mulatok portréja. Igen, lehet, hogy egy jó ételért konflison utazik Fűredre s lehet, hogy a megbecsült olcsó borért elsétál egy józsefvárosi kiskocsmába, de ha így és csak így, akkor: hogyan született meg — a legújabb kutatások fölmutatta — 87 Krúdy-regény, a kétezernél több novella, az a 30 színpadi munka, a megszámlálhatatlan cikk (még riport is), egyáltalán az a hatalmas életmű, amelynek még mostanában is újra meg újra előkerül egy-egy kevésbé ismert darabja. S hogyan telt figyelméből minden új jelenségre, még a megjelenés idején csak kurióznak

APROPÓ

Az arany meg az asszony-ról

Koréh Endre (Wolfgang) és Osváth Júlia (Anna) *Az arany meg az asszony* bemutatóján

Van egy Krúdy-operánk. Nem, *Krúdy Gyula* nem volt zeneszerző, ő csak megírta *Az arany meg az asszony* című egyfelvonásos játékot és 1913-ban közétette a Századok Legendái lapjain, húsz esztendővel később meghalt, s a halála után éppen tíz esztendővel, 1943. május 8-án mutatta be az Operaház Kenessey Jenő operáját, *Az arany meg az asszonyt*. Kenessey tehát a komponista, Krúdy csak a szövegíró. Csak?

Kenessey Jenő annakelőtte, az Operaház karnagyaként és zeneszerzőként „belső tagja” volt annak a négyesnek, amely fölvirágoztatta a magyar baletet. *Harangozó Gyula*, a zseniális táncos és koreográfus meg *Oláh Gusztáv* és *Fülöp Zoltán* eszményien működtek együtt. Egyik nagy közös sikerük volt a *Hubay Jenő*-féle Csárdajelenet. Kenessey hangszerelte, *Harangozó* tervezte a táncait, *Fülöp* a díszleteket. Vagy: a *Csizmás Jankó* (zene: Kenessey, koreográfia: *Harangozó*, díszletjelmez: *Oláh, Fülöp*).

Am Kenessey Jenő, aki karmesterként is szinte minden balettelőadás részese volt, operát szeretett volna írni. Dalokat, finomakat írt már, magyar

költők verseire. De: librettót keresett, librettóra való anyagot legalább; valamit, ami a realizmusra s az álomra egyaránt hajló művészegénységét megragadná. Ment az Operaház folyosóján, lassú léptekkel, s ha *Nádasdy Kálmánnal* találkozott, el nem mulasztotta volna a halk kérést:

— *Kálmán, nincs valami javaslatod?*

Valamelyik ládájában, könyvek, folyóiratok és egyéb papírok között akadt akkor *Nádasdy* a Századok Legendái néhány kiszakított lapjára, s az egyik lapon *Az arany meg az asszony* elejére. Odaadta Kenesseynek.

— *Ha ilyen a folytatás, akkor ez nekem való...* — mondta a zeneszerző, s a Széchenyi Könyvtárba sietett, hogy fölkutassa a Krúdy-egyfelvonásos valamely teljes példányát.

Akkor, a negyvenes évek legelején még nem volt Krúdy-renezánsz. Az író könyvei ritkaság számba mentek, csak kevesen, az avatottak olvasták. Lehet, hogy egy ép Századok Legendáiból olvashatta végig a zeneszerző a darabot. De az sem lehetetlen, hogy egy fönmaradt színházi sűgőpéldányt kölcsönzött ki.

A színpadon: A vörös poptakocsi (Bulla Elma és Darvas Iván)

A filmen: Szindbád (Latinovits Zoltán, Dayka Margit)

tartott filmre is, amelyet oly gyönyörködve szemlélt, s amelyben oly rendkívüli lehetőségeket látott, hogy forgatókönyvet is írt (*Ha én filmet írnék...*) Budapestről, álmokból és valóságból szőtt filmet, tudván, hogy ez már a jövő egyik nagy művészi lehetősége,

mondván is az utolsó szavakkal: talán huszonöt év múlva...

S a látomás valósággá lett — előbb és később mint hitte, mintegy jelképesen: egyidőben idézve múltat-jövőt.

Nemcsak emléke eleven, de a ki-

nálta példa is: mai szerzőnk. S még sokáig az lehet, mert nemcsak legendája élő, de művei is újrafelfedezésre érettek.

Így hát tán jó is, hogy minduntalan újrafelfedezésre kényszerít.

Mert Az arany meg az asszonyt a mai Corvin Áruház helyén álló Apolló Kabaré mutatta be. Ez Nádasdynak is eszébe jutott: ő is látta az előadást 1918-ban! Beregi Oszkár volt a zsoldos, Németh Juliska játszotta Annát, Herczeg Jenő pedig Wolfgangot, az öreg löcsei polgárt...

Kenessey Jenő két nap múlva örömmel újságolta Nádasdy Kálmánnak:

— Hozzáfogtam... Nem kell a darabból szöveggékönyvet íratni! Krúdy Gyula szavai, mondatai, így, ahogy vannak: a legkülönb operaszöveg...

(Idézet a Magyar Csillag nevű folyóirat 1943. július 1-i számából: „*Krúdy az Operaház színpadán. Kenessey, a muzsikusz húzott, de semmit se változott a szövegen. Egy komponista fedezte föl a rég gyanított titkot. Krúdy egész életében lekottázható műveket írt.*” (Cs. Szabó László jegyzete...))

A premier nagy sikert hoz. Osváth Júlia (Anna), Rösler Endre (a zsoldos), Koréh Endre (Wolfgang) nagyszerű hármasa, Oláh fantasztikusan szép színpadképe, Nádasdy rendezése, a zeneszerző dirigálása: emlékezetes élmény.

Egy derűs apróság. Az operában szereplő szolga egyik belépésekor fugatós kíséret szól a zenekarban. A színészek érkezése előtt a szolganak ezt kell énekelnie: „Uram, a kaput döngetik...

Boszorkányos éjszaka!” Am ez sehogyszem sikerült, a szerep alakítója következetesen elvétette. A történes szerint odakünn, az éjszakában a hó világít. Lőcsén vagyunk, a XV. században... S a szolgát alakító művész, a sok sikertelenség okozta, sztresszes állapotban fut be az egyik főpróbán, s így szólal meg: „Uram, a hajó elsüllyedt...”

Az arany meg az asszony a felszabadulás után is a játékrenden maradt, Wolfgangot Kálmán Oszkár, Losonczy György és Horváth László is énekelte; az új zsoldosok: Simándy József Ilosfalvy Róbert, Pálos Imre és az 1960-as felújítás új Annája: Birkás Lillian.

A magyar operai bíráló nagy alakja, Péterfi István így ír 1957-ben Az arany meg az asszonyról: „A Krúdy-színmű levegőjét, stilizált alakjainak karakterét, egész tartalmát megkapjuk a megzenésítésben. Sőt a muzsika azt még intenzívebbé teszi. Kenessey művelt, nagy tudású komponista, aki előkelő izléssel, mértéktartással írta meg partitúráját. Ismeri a színpadi lehetőségeket, a modern zenei formanyelv kifejezéseit és ezeket választékosan, folyamatosan használja. Nem úttörő, de nem maradi, nem nagyképű, de nem banális... Az arany meg az asszony muzsikájának magyar szellemét, jelle-

gét nem a szokványos „magyarkodás” modorosságai, vagy a közvetlen folk-lór adja meg, hanem az, hogy természetes készséggel használja fel a népi zene dallamtörvényeiből leszűrt eredményeket... Az arany meg az asszony biztosan állandó műsordarabja marad az Operaháznak” (A művet jó másfél évtizede nem játsszák az Operaházban. A Krúdy-centenáriumra sem újtották föl.)

Osváth Juliánál vagyunk, az ősbemutató, és még sok előadás Annájánál. Fényképeket mutat, és egy 1943. május 8. dátummal ellátott névjegyet. Ifj. Krúdy Gyuláét. Ez olvasható a kártyán: „Megbabonázva és elvarázsoltan csókolom mind a két kezét az álombeli élményért, amelyet hangjával, játékával és megjelenésével ébresztett bennem tegnap délelőtt, a főpróbán. Kérem, fogadja kegyesen a rózsákat, amelyekkel sajnos már csak én tudok Apám nevében és szellemében hódolni. Rajongó híve és tisztelt szolgálója...”

Mint Anna, a löcsei polgárasszony a tűzhely mellett, úgy mereng el Osváth Júlia:

— És képzelje el: nem rózsát kaptam tőle! Orgonát...

Dalos László